

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Конфликти и разбирателства в историята Conflicts and understandings in history
Том / година Volume / year	IV / 2025
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Доц. д-р Гергана Алексиева Assoc. Prof. Gergana Aleksieva, PhD
Институция Affiliation	СУ „Св. Климент Охридски“ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
Заглавие Title	КОНФЛИКТИ И РАЗБИРАТЕЛСТВО МЕЖДУ ИСПАНИЯ И КАТАЛУНЯ В ПЕРИОДА НА УСТАНОВЯВАНЕ НА ВТОРАТА ИСПАНСКА РЕПУБЛИКА (1930 – 1932) CONFLICTS AND UNDERSTANDING BETWEEN SPAIN AND CATALONIA IN THE PERIOD OF ESTABLISHMENT OF THE SECOND SPANISH REPUBLIC (1930 – 1932)
Страници Pages	454–471
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-4-454/

КОНФЛИКТИ И РАЗБИРАТЕЛСТВО МЕЖДУ ИСПАНИЯ И КАТАЛУНЯ В ПЕРИОДА НА УСТАНОВЯВАНЕ НА ВТОРАТА ИСПАНСКА РЕПУБЛИКА (1930 – 1932)

Доц. д-р Гергана Алексиева

СУ „Св. Климент Охридски“

Резюме: Изследването проследява процеса на установяване на каталунската автономия в периода 1930 – 1932 г. Пактът от Сан Себастеан (август 1930 г.) създава условия Каталуня да получи автономия в рамките на бъдещата испанска република.

Още на 14 април 1931 г., с обявяването на Републиката, каталунските лидери действат силово и дори обявяват независимост. Това е съществена причина за конфликт между Мадрид и Барселона в следващата година и половина следват периоди на конфликти и разбирателство. През септември 1932 г. Каталуня получава автономия; с това конфликтът изглежда потушен, но самоуправлението е далеч по-ограничено от желаното и това ще създаде нови поводи за неразбирателство в следващите години.

Ключови думи: Каталуня; Франсек Масия; Статут за автономия от 1932 г.; Женералитат; Нисето Алкала-Самора; Статут от Нурия

Каталунският въпрос или „каталунският проблем“ се появява силово в испанския политически живот след експлозията на каталанизма в края на XIX в. Неговата доктрина е изразена в т. нар. Бази от Манреса от 1892 г. В чл. 1 от документа се открива позоваване на „нашето старо законодателство“. Чл. 3 казва: „Каталунският език ще бъде единствен, който ще може да се използва официално в Каталуня и в отношенията на този регион с централната власт“. По-нататък чл. 6 определя: „Каталуня ще бъде единствен суверен на своето вътрешно правителство; по тази причина, ще диктува свободно своите Органични закони; ще

се грижи за своето гражданско, наказателно, търговско, административно и процесуално законодателство; за установяването и събирането на данъци, за монетосеченето ...“. Регионалната законодателна власт е възложена на Каталунските Кортеси, според чл. 7. Също така: „Каталуня ще допринася за формирането на постоянна армия – флот, доброволци и платена армия“, (ч. 12)¹. Заявява се желание за широко самоуправление, което дори би засегнало съществени прерогативи на държавната власт. В следващите десетилетия Мадрид категорично се противопоставя на диалог по този въпрос.

Част от каталанизма подкрепя установяването на диктатурата на ген. Мигел Примо де Ривера, през 1923 г. По-късно се оказва излъган, защото е забранена употребата на каталунския език². Един от неговите политически представители харизматичният Франсек Масия се опитва да „освободи“ Каталуня с въоръжена инвазия през 1926 г., но тя се проваля³.

В края на януари 1930 г. Генералът се оттегля и в Испания назряват условия за преосмисляне на политическия ред и за отстраняване на монархията, заради тясното обвързване на крал Алфонсо XIII с бившия диктатор. Няколко партии започват да работят усилено за установяване на републиканска форма за управление и така се стига до Пакта от Сан Себастьян⁴, сключен на 17 август 1930 г. В него ясно се заявява, че подписалите партии, сред които няколко каталунски, ще инициират свикване на Учредителни Кортеси. Признава се „каталунската уникалност“ и се предвижда Каталуня да редактира свой Статут, който ще бъде утвърден от бъдещите Учредителни Кортеси. Изглежда е постигнато разбирателство.

Документът всъщност предлага регионален характер на проектираната нова република, не федерален⁵. Съдържанието на Пакта е неясно и това се превръща в източник на противоречия и е използван от десницата, която сее съмнение, че републиканските лидери ще се съобразяват с исканията на каталун-

¹ **Bases de Manresa.** 1892. In: De la Granja, J. L., Beramendi, J., & Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías. Madrid: Editorial Síntesis, 2002, pp. 333–334

² За позицията на каталонизма спрямо преврата и последвалото неодобрение виж: Димитрова, Татяна. Диктатурата на генерал Примо де Ривера. Крачка назад по пътя към демокрацията. Велико Търново, 2015, с. 85–86

³ **Corominas, Jordi.** Caos en Cataluña: las cuatro proclamaciones de la Segunda República de 14 de abril de 1931. https://www.elconfidencial.com/cultura/2021-04-14/segunda-republica-75aniversario-cataluna_3032896/; Reves, Carles. La Segunda República, origen de autonomías. www.nuevarevista.net

⁴ El Pacto de San Sebastián de 1930. <https://www.recursoacademicos.net/el-pacto-de-san-sebastian> (15 November 2022)

⁵ **Reves, Carles.** La Segunda República, origen de...

ците⁶. Идеята за децентрализация (федерация или автономия) има много противници в Испания, сред които и армията, която до един момент подкрепя диктатурата на Примо де Ривера. Това тревожи бъдещите републиканци, които не искат да „отварят“ неограничен брой фронтове, а това неминуемо предстои.

През март 1931 г. се събират всички разпръснати сили на републиканския каталанизъм в нова партия Ескера републикана де Каталуня (ЕРК), оглавявана от Франсек Масия. Вторият лидер е Луис Компанус⁷. Той има профил, доста различен от този на неговия сподвижник. Масия обича да действа силово заради предишната си служба в армията и от тази перспектива настоява за независимост и не отрича въоръжения път за постигане на целта. Компанус изповядва леви идеи, поддържа приятелски връзки с анархо-синдикалисти, той е диалогичен човек⁸.

На 12 април 1931 г., когато се провеждат ключовите общински избори, поведението на избирателите пред урните е категорично: те дават победа на републиканци и автономисти⁹. В Каталуня победата на ЕРК е неоспорим факт. Тя има 25 съветници, два пъти повече от тези на регионалистите и на републиканско-социалистическата коалиция. Посланието е много ясно: каталунското общество изисква прилагането на Пакта от Сан Себастьян. През нощта на 13 април Масия не конкретизира своя план за действие¹⁰. Така случилото се на следващия ден е изненада за всички – и за каталунци, и за испанци.

Още на 12 април вечерта, когато става ясна победата на републиканските сили на национално ниво, ситуацията в цяла Испания става изключително динамична и напрегната. Случилото се е тежък удар за монархическата кауза и два дни по-късно ще доведе до абдикацията на Алфонсо XIII.

Предстоящото обявяване на испанската Република предизвиква атмосфера на очакване в каталунската столица. Хората излизат на улицата, още преди официално да бъде обявен актът на абдикация на краля. Току-що избраните съветници, сред които са Масия и Компанус, се отправят към Кметството в Барселона. Компанус изисква от кмета да му предаде управлението, позовавайки се на легитимния избор на новите съветници. Това се случва без съпротива. Поел ръководството на Кметството, от

⁶ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

⁷ **Corominas, Jordi.** Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...; Reves, Carles. La Segunda republica, origen de ...

⁸ **Corominas, Jordi.** Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

⁹ **De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P.** La España de los nacionalismos y autonomias. Madrid: Editorial Síntesis. 2002, p. 124.

¹⁰ **Corominas, Jordi.** Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

балкона на сградата той произнася: „Да живее Каталуня! Да живее републиката!“¹¹. Следват още няколко ключови фрази: „Народе на Барселона! Хората, които победихме на изборите, поехме Кметството и обявяваме републиката, ... която обещахме ...“. Това се случва в 13,30 часа. Масия не вижда проблем, въпреки че неясната формулировка на Компанус не му харесва. Чувства, че е изместен като главен герой¹². Той е приятел на Нисето Алкала-Замора¹³, който се очертава като лидер на бъдещото републиканско правителство и смята себе си за по-подходящ в конкретния момент.

От същия балкон в 14,45 часа Масия произнася реч: „Граждани! От името на народа на Каталуня аз обявявам оттук испанската република и също така обявявам каталунската република. Освен това Ви казвам, че вървим към Конфедерация с останалите републики на Испания. Сега формиране правителството на каталунската република и ще го защитаваме, докато умрем!“¹⁴. Атмосферата в Барселона е изключително възторжена, огромен брой хора излизат на улицата. Лидерите се отправят към сградата на Провинциалната депутация. Там е издигнато знамето на Републиката¹⁵. Очевидно автономията на Каталуня се обвързва с републиката, което показва желание за разбирателство.

След тази церемония Масия прави втората си прокламация: „В името на народа на Каталуня, обявявам каталунската държава ..., която свободно желае и моли другите народи на Испания за тяхното сътрудничество в създаването на Конфедерация на иберийските народи и е настроена да направи всичко необходимо, за да я освободи от монархията на Борбоните“. Отново се иска сътрудничеството на останалите с войнствена усмивка, на стар полковник от инженерните войски от испанската армия¹⁶. Конфронтацията с Мадрид вече е много по-видима, а формулировката „иберийски народи“ очевидно надхвърля границите на Испания. От този момент настояването за федерация/конфедерация се превръща в основна тема в отношенията с централната власт и респективно повод за конфликт.

Малко по-късно идва новината за абдикацията на Алфон-

¹¹ Proclamacion de Republica en Barcelona. En: La Vanguardia, 15 de abril de 1931, num. 20 948, p. 6.

¹² **Corominas, Jordi**. Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

¹³ **Reves, Carles**. La Segunda republica, origen de ...

¹⁴ Proclamacion de Republica en Barcelona. En: La Vanguardia, 15 de abril de 1931, num. 20 948, p. 6.

¹⁵ Proclamacion de Republica en Barcelona..., p. 6. Corominas, Jordi. Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

¹⁶ **Corominas, Jordi**. Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

со XIII. Управлението на Провинциалната Депутация е овладяно и Масия произнася нова реч: „От името на народа на Каталуня прокламирам ... каталунската република, която свободно и сърдечно желае и призовава другите народи на Испания за тяхното сътрудничество в създаването на Конфедерация на иберийските народи ...“. Масия единодушно е обявен за президент от съветниците¹⁷. Налагането на по-радикално настроения лидер предполага и разрастване на конфликта с Мадрид.

Късно вечерта идва окончателната фраза: „Каталунска република, интегрална част от иберийската федерация“¹⁸. Масия не пропуска да подчертае: „В съгласие с президента на испанската федерална република Алкала-Самора, с когото ратифицирахме ... Пакта от Сан Себастьян, поемам поста президент на правителството на Каталуня“¹⁹. Към този момент току-що конституираните републикански власти не са дали дефиниция какво ще бъде бъдещото устройство на страната.

На 14 април се наблюдава разкол с двойното обявяване в Барселона, на една република без дефиниция от Луис Компанус и след това на Масия като „интегрална държава от иберийска федерация“²⁰. Това е преодоляно много бързо с налагането на Масия за върховен лидер на Каталуня. Той номинира своето първо правителство, коалиционно по характер²¹. Търси се консенсус, по-голяма представителност, за да се придаде повече легитимност на направеното. Това трябва да бъде коз срещу Мадрид.

Новата власт в Барселона действа изключително бързо. В състава на правителството влизат шест съветници. Още на 15 април са направени редица назначения: ръководител на Аудиенцията на Барселона, както и комисия, която да организира Автономен университет на Каталуня²². Вечерта се формира гвардията на каталунската държава²³. Освен това е изработен документ за лингвистичния режим в Каталуня, който предвижда официалност на каталунския език в региона и съофициалност на каталунски и кастилски във връзките с централната власт и нейните подопечни органи. Признават се лингвистичните права на говорещите кастилски граждани в техните отношения с каталунските власти, мярка, която не поставя под въпрос офи-

¹⁷ **Corominas, Jordi.** Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

¹⁸ **Corominas, Jordi.** Caos en Catalunya: las cuatro proclamaciones de ...

¹⁹ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen...

²⁰ **Casassas, Jordi.** El catalanismo durante la Segunda República. Bulletin d'Histoire contemporaine de l'Espagne, N. 51, 2017. <https://journals.openedition.org/bhce/705>

²¹ **De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P.** La España de los nacionalismos..., p. 124.

²² La Fiesta Nacional del 15 de Abril. En: La Vanguardia, 16 de abril de 1931, num. 20 949, p. 7.

²³ La Fiesta Nacional del 15 de Abril..., p. 6.

циалността на каталунския език. Правителството се задължава да създаде образователна система, адекватна на нуждите на „децата, които по езикови причини не могат да получат образование“²⁴. Официално Масия е наричан „президент на каталунската република“. Като такъв той изпраща телеграма до ръководителя на белгийското правителство, с благодарност за подкрепата за каталунската страна, дошла от Брюксел²⁵. Интерпретацията на пакта и поведението на Масия предизвиква напрежение във Временното правителство. Призивите за федерация, споменаването на „иберийски народи“ е причина за конфликт между Барселона и Мадрид. Временното републиканско правителство се безпокои от евентуална реакция на армията, която категорично не харесва децентрализацията, както и от съседна Португалия, която може да приеме думите на Масия за *casusbelli*.

Реално действията на Масия не са насочени към скъсване с Испания, прокламирайки независимост, а само силово да се изпълни договореното с Пакта от Сан Себастьян, т.е. непосредствено получаване на широка автономия, което предполага федерално устройство²⁶. Всъщност Каталунската република продължава три дни.

Още на първото заседание на кабинета в Мадрид се разглежда въпросът за нормализация на ситуацията в Каталуня, като се изразява желанието на министрите да бъде разрешена сърдечно²⁷. Първоначалното намерение на Временното правителство на републиката е да предложи втора възможност за Манкомунidad от 1914 г.²⁸ Това е крайно недостатъчно, тя се отнася само за провинция Барселона. В нито един момент каталунските лидери не споменават за тази съвсем ограничена автономия, заличена от диктатурата на ген. Примо де Ривера.

За да се намери път за разбирателство: „От Мадрид със самолет сутринта на 17 април в Барселона пристигат трима министри: Марселино Доминго, Луис Николау д'Олейр и Фернандо де лос Риос. Пред медиите е показана сърдечна атмосфера. Ф. де лос Риос заявява, че ще се изпълни Пактът от Сан Себастьян, определя проблема като незначителен. М. Доминго заявява, че Каталуня вътре във Временното правителство на испанската република има в негово лице най-големият защитник на правата, които и

²⁴ Escribano, Daniel. El conflicto lingüístico en la Segunda República <https://www.lavozdelarepublica.es/2021/04/el-conflicto-linguistico-en-la-segunda.html>.

²⁵ El nuevo régimen en Barcelona. En: La Vanguardia, 17 de abril de 1931, num. 20 949, p. 6.

²⁶ De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 125.

²⁷ La cuestión catalana. En: La Vanguardia, 17 de abril de 1931, num. 20 949, p. 21.

²⁸ Corominas, Jordi. Caos en Cataluña: las cuatro proclamaciones de ...

се полагат. Добавя, че отстъпките ще отидат отвъд това, което желаят и най-големите радикали. „Министрите – каза – които не са каталунци – са повече на страната на Каталуня от министрите каталунци“. Двете делегации заседават четири часа в късния следобед и вечерта. В 10 часа вечерта Масия представя на пресата Комюнике, което гласи: „Срещата, проведена между министрите на Временното правителство на републиката и членовете на Съвета за управление на Република Каталуня, беше в сърдечна атмосфера...“. Испанската страна подчертава категорично, че Пактът от Сан Себастеан ще бъде изпълнен и че ще бъде изработен Статут на Каталуня, който веднъж утвърден от Събранието на кметствата, ще бъде представен като доклад на Временното правителство на републиката и като израз на волята на Каталуня, по решение на Учредителните Кортеси. Що се отнася до правителството на каталунската държава, обявено от Масия, документът изразява единодушието на „всички събрали се за признаването на революционната ефикасност на актовете, извършени до сега в Каталуня, и от своя страна, Съветът на управление, който действа от онзи момент в Каталуня, отсега нататък, ще работи под името правителство на Женералитат на Каталуня, като носител на славна традиция²⁹. Тримата министри се връщат на следващия ден в Мадрид и конфликтът на този етап изглежда потушен.

По-голямата част от каталунските партии приемат споразумението³⁰. На Масия му коства малко да отстъпи от независимостта в замяна да ръководи Женералитат на Каталуня³¹. Постът му дава възможност да направлява хода на събитията.

На 22 април се появява в „Газета де Мадрид“ декрет на Временното правителство, който признава Женералитат като законно правителство на Каталуня, според чл. 6: „Временното републиканско правителство счита Женералит за възстановена и признава нейните правомощия да организира териториално Каталуня³². Декретът легитимира окончателно постигнатото пет дни по-рано разбирателство.

Като пореден знак за отстраняването на конфликта споразуменията са потвърдени в една апотеозна визита на Нисето Алкала-Самора в Барселона на 26 април 1931 г. За разлика от своите министри той пътува с влак, вече няма нужда да се бърза.

Посещението е много подробно отразено в каталунската пре-

²⁹ El nuevo régimen en Barcelona..., p. 6.

³⁰ De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 125.

³¹ Casassas, Jordi. El catalanismo durante la Segunda Republica...

³² Reves, Carles. La Segunda republica, origen de ...

са. Президентът е посрещнат изключително сърдечно от хората, а вестник „Ла Вангвардия“ пише: „Ако сега г-н Нисето Алкала-Замора, както предполагаме, пътува до Барселона, за да покаже на останалата част на Испания, че каталунският сепаратизъм е призрак, неговото посещение не е напразно ... Това беше нужно за каталунския народ, защото с поздрава си той отхвърли каталунския сепаратизъм...“. В репортажа се заявява, че Каталуня не желае отделяне от Испания³³. Това е намерение за разбирателство.

Срещата между испанския президент и Масия е сърдечна, в рамките на деня има 3 или 4 прегръдки между тях. Нисето Алкала-Замора влиза в двореца на Женералитат в 11,30 часа. В речта си Масия подчертава топлото отношение на каталунците към президента и заявява: „25 години борба днес се компенсират ... Защото днес са перфектно установени и декларираны свободите на Каталуня, подкрепяни от нашите испански братя Да живее федерацията на иберийските народи! Каталуня прегръща Испания!“. Алкала-Самора отправя множество хвалебствия за посрещането и обвинява монархията за положението на Каталуня. Очевидно целта е да се разграничи от Стария ред и да се даде път на по-трайно разбирателство.

Президентът продължава в зададения от Масия тон: „испанци и каталунци сме приятели и Каталуня трябва да получи Статут, който да изрази нейната суверена воля Правата на Каталуня ще бъдат в съгласие с желанието на обществото“. Министърът на икономиката, който придружава Алкала-Самора, заявява, че Каталуня ще изработи своя Статут, който ще бъде разгледан от Кортесите. На официална церемония един дворец в Барселона е предаден на кмета на града от Временното републиканско правителство. По-късно на стадион Монжуик се провежда футболен мач между отборите на Испания и Ирландия, на който присъстват и испанецът, и каталунецът. На терена, в полувремето, Масия заявява: „Да живее федерална република на свободните народи на Испания!“³⁴. Въпреки че Мадрид прави подаръци в знак на разбирателство нишката с федерацията продължава да се прокрадва.

Само три дни по-късно се разразява нова криза. Правителството на Женералитат, в специално комюнике, споделя: „Изненадани от декларациите, приписвани на министър Мигел Маура, при ... версиите, които циркулират в различни вестници, смята-

³³ La visita del jefe del Gobierno provisional. En: La Vanguardia, 28 de abril de 1931, núm. 20.959, p. 8.

³⁴ La visita del jefe del Gobierno provisional..., p. 9.

ме, че не са верни. Смятам така, защото има разлика между казаното и тримата министри и Вас След ентусиазма, с който беше посрещнат в Каталуня президентът на Републиката, след думите, които отпрати той към народа, след прегръдката на двамата президенти...“, Масия не вярва в думите на Маура³⁵. Чрез изказването си каталунският лидер се опитва да всее разкол между министрите и президента Алкала-Самора и министър-председателя Маура и да парира евентуално отстъпление на водената от Мадрид политика спрямо Каталуня.

Тези критични думи обаче не омаловажат за Барселона Декретът от 29 април, подписан от Марселино Доминго, министър на образованието, който разрешава употребата на каталунски език в началните училища³⁶.

Какво по-конкретно казва документът? На първо място, се подчертава, че: „универсалният принцип на педагогиката е, че началното образование, за да бъде ефикасно, трябва да е на майчин език“, като се дава за пример Белгия и отново диктатурата е обвинена в репресии спрямо лингвистичната уникалност³⁷. Декретът отменя всички разпоредби, диктувани след 13 септември 1923 г. срещу употребата на каталунски език в началните училища, в които от този момент нататък „образованието ще бъде изключително на майчин език, кастилски или каталунски“. Не се споменава обаче за същото в гимназии и университети. Има декрет със сходно съдържание и за баския език, което показва, че правителството няма чак толкова специално отношение към Каталуня.

Плод на споразуменията от 17 април, Временното правителство прави още една крачка и на 9 май публикува декрет, който трасира процеса за получаване на автономия: „Ще се подложи на референдум на Кметствата и след това на референдум в Каталуня в директен вот Статутът“³⁸. Декретът³⁹ започва по следния начин: „Със съзнание, Временното правителство на Републиката, според предишните споразумения и желаещо да поддържа сърдечни отношения ...“; по същество той установява временен режим на автономия. Чл. 1 казва, че Временното правителство признава „особения характер на Каталуня“ и че Женералитат може да създаде сама структурата на своето управление или агенции и

³⁵ El nuevo régimen en Barcelona..., p. 6.

³⁶ De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 125.

³⁷ El Catalan en las escuelas primarias. En: La Vanguardia, 28 de abril de 1931, num. 20 959, p. 22.

³⁸ Reves, Carles. La Segunda republica, origen de ...

³⁹ Deslinde y coordinacion de funciones. En: La Vanguardia, 10 de mayo de 1931, num. 20 969, p. 24.

служби, които смята за нужни. Ясно се казва, че каталунската автономия трябва да спазва общия фискален режим в държавата. Чл. 2 подчертава, че държавните власти стоят йерархично над властите на Женералитат, която „може да предлага на правителството необходимите и спешни промени“, според чл. 3. Ръководителят на Женералитат трябва да председателства хунтата, която ще се свика в Барселона, по своя инициатива (чл. 4). Особен интерес представлява чл. 5, който казва: „В бъдещия статут на Каталуня трябва да се споменат правомощията на централната власт; отделно и изрично трябва да се споменат тези на Женералитат. Статутът, веднъж утвърден от Провинциалната депутация, ще бъде подложен на референдум чрез директен вот в цяла Каталуня“. Целта е да се дефинират и разграничат правомощията на държавната и на регионалната власт. Тъй като работата по съставяне на бъдещата Конституция все още не е започнала, правомощията на отделните власти остават неизяснени. Изискването за провеждане на референдум трябва да покаже съгласието на цялото каталунско общество.

В съгласие с договореното на 17 април властите в Барселона свикват избори, за да бъде конституирана Провинциалната Депутация на Женералитат на Каталуня, която трябва да включва 45 души, избрани от кметствата на 24 май. Депутацията се конституира на 9 юни⁴⁰. На инаугурационната сесия председателстващият заявява: „Да живее испанска Каталуня!“⁴¹. Това показва желание за разбирателство. Минутите по-късно Масия обаче отново показва конфронтационен дух, позовавайки се на пакта от Сан Себастеан, който, според него, „трябва да донесе свобода на всички народи на полуострова“. Отново се излиза от териториалния обхват на страната, което създава предпоставки за поредно изостряне на конфликта.

Комисията, която трябва да състави статута, е конституирана на 11 юни и наброява 6 души⁴². Тя се събира за работа в манастира в Нурия и на базата на проект за Статут от 1919 г. завършва текста на 20 юни⁴³. Очевидна е бързината, с която е съставен той.

В Преамбюла на Статута от Нурия⁴⁴ се казва: „Провинциална-

⁴⁰ De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 126.

⁴¹ La Diputación provisional de la Generalidad. En: La Vanguardia, 10 de junio de 1931, num. 20 995, p. 6.

⁴² La Diputación provisional de la Generalidad. ..., p. 6.

⁴³ De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 126; Casassas, Jordi. El catalanismo durante la Segunda Republica...

⁴⁴ Estatuto de Cataluña elaborado en 1931 por la Diputación Provisional de Catalunya: Estatuto de Nuria. En: De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., pp. 340 - 341.

та Депутация на Женералитат на Каталуня, при редактирането на единствения проект за Статут, изхожда от правото на самоопределение, което има каталунският народ, от правото на възстановяване на каталунската държава при прокламирането на Републиката и от правната база, създадена от декретите от 21 април и 9 май ... Провинциалната депутация трябва, отличавайки политическата персоналност на Каталуня, да прецизира своето споразумение с испанската Република, за да придобие чисто демократичен режим и да маркира основните линии на нейното структуриране“. Декларира се, че е нейно задължение да представи на Учредителните Кортеси текст. Подчертава се свързаността с каузата на Републиката; случилото се на 14 април е наречено „революция“. Каталуня желае испанската държава да се конституира като федерация на „всички испански народи“. Чл. 1 постановява, че „Каталуня е автономна в рамките на испанската република“. По-нататък чл. 3 гласи, че: „каталунският език ще бъде официален в Каталуня, но в отношенията с правителството на Републиката официален ще бъде кастилският. Вътрешният статут на Каталуня ще гарантира на гражданите с майчин език кастилски правото да се явяват лично пред съдилищата и административните органи и да го използват“. Чл. 13 казва, че Женералитат има право на изключително законодателство и директно изпълнение що се отнася до: образование във всички степени, общински режим и териториално разделение на Каталуня, организация на Съдилищата и полиция и вътрешен ред.

Така става ясно, че проектът за Статут предвижда самоопределение, а Испания има правото, чрез Кортесите, да го приеме или да отхвърли. Всъщност Статутът от Нурия е проект с федерален характер⁴⁵, а испанските изисквания са да се подчини автономията на утвърждаването на новата Конституция, унитаристка процедура, която напълно ще отхвърли федерацията, „договорена“ в Сан Себастьян.

Проектостатутът е подложен на референдум на 2 август. Всички политически партии препоръчват положителен вот. Гласува 75% от населението, имащо право на глас. Текстът получава одобрението на 99% от гласувалите. Положителните гласове от референдума са: 486 298, а отрицателните: 3 039⁴⁶. Събрани са подписите за подкрепа на 432 111 жени, които все още нямат право да гласуват. Същото правят 102 063 емигранти, които са заличени от избирателните списъци⁴⁷. Вестник „Ла Вангвардия“

⁴⁵ **Escribano, Daniel.** El conflicto lingüístico en...

⁴⁶ En favor del Estatuto de Cataluña. En: La Vanguardia, 10 de agosto de 1931, num. 21 042, p. 8.

⁴⁷ **De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P.** La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 126.

пресъздава атмосферата от тези дни: „На пазарите, магазините и на други места са поставени маси, за подписа, които бързо се изпълват с женски подписи. Жени от всички социални класи, с голям ентусиазъм, изразяват своето одобрение на Статута за автономия; с това искат да дадат повече сила на референдума, свикан от Женералитат“⁴⁸. Ясно е, че и жените, и емигрантите са мобилизирани в подкрепа на каузата и трябва да се окаже натиск. Спазва се съществуващата законност, за да не се дискредитира вотът.

Речта на Масия от същия ден е знакова: „Граждани на Каталуня! Вече сме свободни, защото няма власт, която да се противопостави на волята на народа на Каталуня“. Според него, борбата е продължила 26 години. Той говори за проектостатута като за вече влязла в сила юридическа норма⁴⁹, което далеч не е така.

Референдумът е проведен в атмосфера на ентусиазъм, с големи патриотични демонстрации, изострени от написаното в мадридската преса за хипотетичен пакт между каталанисти и анархо-синдикалисти и на консенсус около каталанистката инициатива, която е видима по време на триумфалното пътуване на Масия до Мадрид, за да предаде текста на президента на републиката. От този момент каталанизмът влиза във фазата на изматата⁵⁰. Текстът на Конституцията е на много ранен етап, т.е. не е ясно в каква рамка се работи. Доминиращата републиканска коалиция все още няма концепция как точно трябва да изглежда всичко – има привърженици на федерация, както и унитаристи. Може да се каже, че има конфликт по този въпрос. Страхът от реакция на армията също е фактор за умереност сред управляващите.

На 18 август 1931 г. Алкала-Самора представя пред законодателната власт Статута, споделяйки, че: „... изработен проектът за Статут като израз на волята, на желанието на Каталуня, трябва да се подложи на санкцията на Учредителните Кортеси ...“⁵¹. Той продължава: „Не е проект за Закон, който правителството изработи, а доклад, който съм поел задължението да внесе“. Заявява, че няма да бъде назначена специална комисия, а проектът ще бъде разгледан от Конституционната комисия. „Комисията, която ще изработи собствени критерии и ще отчете тези на Камарата, за да издаде решение и в най-кратък срок да се утвърди Статутът; защото с изключение на някои точки, които ще бъдат

⁴⁸ El plebiscito femenino. En: La Vanguardia, 10 de agosto de 1931, núm. 21.042, p. 9.

⁴⁹ El plebiscito femenino..., p. 9.

⁵⁰ **Casassas, Jordi.** El catalanismo durante la Segunda Republica...

⁵¹ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

разрешени, всичко останало ще бъде изброяване на номера по данъчния и финансовия ред ... Защото Статутът засяга само вътрешния живот на Каталуня, с ударение върху автономията, която изобщо не трябва да се дискутира“. Депутатите дават разрешение Статутът да бъде депозиран в Конституционната комисия⁵². Определено има позитивни сигнали за каталунците.

Това обаче е и моментът, в който в Кортесите започва обсъждането на конструкцията на държавата. Така процесът започва да буксува. Пленарната дискусия на Статута от Нурия е хронологично подчинена на конституционните дебати, без съмнение с приоритет. Така Статутът остава на втори план.

В последните дни на месец август Конституционната комисия представя проект за основен закон, който, според нейния ръководител Хименес де Асуа, предлага концепцията за интегралната държава, развивана от Хюго Преус при изработването на Ваймарската Конституция като нещо междинно между унитаризма и федерализма: ...не желаем да заявим в нашата Конституционна харта, че Испания е федерална република ... защото днес както унитаризмът, така и федерализмът са в теоретична и практическа криза ... След безполезната унитарна испанска държава желаем да установим голяма интегрална държава, в която са съвместими, заедно с голяма Испания, регионите, правейки възможно в тази интегрална система, всеки един от регионите да получи автономия, която му приляга според степента на култура и прогрес. Едни желаят да останат заедно, други ще имат своето самоопределение в по-голяма или по-малка степен⁵³. Но федералният въпрос се поставя от проекта за Статут и неговата връзка с Пакта от Сан Себастеан⁵⁴. Отново има причина за конфликт.

Проектът за Статут съдържа ясна федералистка воля: Каталуня желае испанската държава да се структурира така, че да бъде възможна федерацията между всички испански народи, вече установена, след това, чрез отделни статuti като нейния, се казва в преамбюла. Федералистите се възползват и в същия ден, в който Хименес де Асуа отхвърля федерализма, депутатът Аюсо припомня, че „един от компромисите, върху които се основава Републиканският алианс, е въвеждането на испанска федерална република, чрез всички средства ... Този документ е подписан от Лерокс, Асаня, М. Доминго. Поддържат ли те споразумението?“ Въпросът остава без отговор, но няколко дни по-късно федера-

⁵² Presentación del Estatuto de Cataluña. En: La Vanguardia, 19 de agosto de 1931, núm. 21.055, p. 15.

⁵³ La voz de los nacionalistas vascos. En: La Vanguardia, 27 de agosto de 1931, núm. 21.062, p. 16.

⁵⁴ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

листкото малцинство въвежда поправка, за да се обяви републиката за федерална⁵⁵.

Предложението обаче провокира нова криза по време на дебатите. Накрая се стига до нова редакция на чл. 1 (25 септември), когато Комисията предлага да се спомене федерализма, дефинирайки републиката като: „интегрална държава, която прави възможна автономията на общини и региони“. Когато изглежда, че този текст ще бъде одобрен, Ортега и Гасет (противник на идеята за федерация) произнася убедителна реч, която произвежда объркване в Комисията и тя оттегля предложението. Чл. 1 е утвърден без да се споменава думата федерация. Но въпреки че Конституцията не го казва, показва ясни федерални тенденции. Структурата на разпределение на законодателни и изпълнителни правомощия с остатъчна клауза, положително за регионите и правомощията, които ще имат: местен режим, правосъдие, обществен ред, изпълнение на законодателство, невъзложено ясно на държавата – е типична за федералните държави⁵⁶. На 9 декември 1931 г. Конституцията е приета и рамката вече е напълно ясна.

Статутът от Нурия изхожда от федералистски постановки и разглежда възможността за федерация с Валенсия и Балеарските острови, но тези две опции са категорично отхвърлени от Конституцията, която предлага интегрална държава и отхвърля възможността за съюз между автономните територии. Установява каталунския като единствено официален в Каталуня, докато Конституцията прокламира много ясно, че кастилският е официалният език в държавата. Проектостатутът настоява за прехвърлянето на изключителни правомощия по много точки, част от които след това остават само и единствено в ръцете на държавата, според основния закон⁵⁷. Това отваря нова фаза в конфликта.

Десницата използва Статута от Нурия като заплаха за цяла Испания. Още през януари 1932 г., по настояване на Депутацията в Бургос, се провежда среща на представители на 20 Депутации от Арагон, Валенсия, Нова Кастилия, Мадрид, Екстремадура, Андалусия, Астурия и Навара, към която се присъединяват разнообразни по характер организации и сдружения, синдикати, кметства. Текстът е обсъден и порицан и се настоява общественият ред и финансите да останат в държавни ръце. Няколко

⁵⁵ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

⁵⁶ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

⁵⁷ **De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P.** La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 126.

вестника водят агресивна кампания срещу Статута⁵⁸. Също така има бойкот на каталунски стоки в Кастилия и Андалусия, както и студентски демонстрации в Севиля, против образованието на каталунски език. В интелектуален и политически план атаките са постоянни, показвайки, че съгласието от 1930 г. е изчезнало след като каталанизмът се опитва да наложи силовото искания⁵⁹.

На 6 май 1932 г. започва парламентарната дискусия. От първия момент е ясно за мнозинството от депутатите, че Статутът от Нурия не отговоря на записаното в Конституцията, т.е. той трябва да претърпи съществени промени. Подозренията за скрит сепаратизъм се харесват на привържениците на централизма, подкрепян от десницата и от някои интелектуалци. Дебатите вървят много бавно, с обвинения в привилегии и опити за напускане на Испания. Пактът от Сан Себастеан е считан за шантаж и само препоръка. В левицата също има разногласията. Унамуно и Ортега се явяват остри противници на Статута от Нурия, най-вече по културни и лингвистични въпроси. Всъщност процесът се ускорява в резултат на бунта на ген. Санхурхо (10 август 1932 г.). Парламентарната левица вече вижда спешна необходимост да се подобрят връзките с Каталуня; така мнозинството одобрява Статута. Кортесите го гласуват на 9 септември и Алкала-Замора го подписва на 15 септември в Сан Себастеан⁶⁰.

Статутът от 1932 г.⁶¹ е обширен документ, който в чл. 1 казва: „Каталуня се конституира в автономен регион. Нейната територия е от провинциите Барселона, Тарагона, Лерида и Жирона“.

Темата за езиките е изключително важна и на нея е посветен чл. 2: „Каталунският език е, както кастилският, официалният език в Каталуня. За официалните отношения на Каталуня с останалата част от Испания, както и за комуникацията на държавните власти с тези на Каталуня, официален език ще бъде кастилският. Всички разпоредби или официални решения в Каталуня трябва да бъдат публикувани на двата езика. В каталунската територия, гражданите, без значение кой е техният майчин език, ще имат правото да избират официалния език, който предпочитат, в своите отношения със съдилища, власти, служители, както в Женералитат, така и в Републиката“. Чл. 3 изравнява правата на родените в региона с тези на останалите испанци.

⁵⁸ **Reves, Carles.** La Segunda republica, origen de ...

⁵⁹ **Casassas, Jordi.** El catalanismo durante la Segunda Republica...

⁶⁰ **De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P.** La España de los nacionalismos y autonomias..., pp. 126 – 127. Reves, Carles. La Segunda republica, origen de ...

⁶¹ Estatuto de autonomía de Cataluña (1932). [https://es.wikisource.org/wiki/Estatuto_de_autonom%C3%ADa_de_Catalu%C3%B1a_\(1932/](https://es.wikisource.org/wiki/Estatuto_de_autonom%C3%ADa_de_Catalu%C3%B1a_(1932/)

По-нататък, чл. 5 гласи: „Според предвиденото в чл. 2 от Конституцията, Женералитат ще изпълнява законодателството на държавата в следните материи: 1. Ефикасност на официалните разпоредби и публични документи; 2. Мерки и теглилки; 3. Режим на планини, селско стопанство и скотовъдство, когато се отнася до защита на богатството и координация на националната икономика; 4. Железници, пътища, канали, телефони и пристанища, които са от общ интерес; 5. Санитарно дело; 6. Режим на общи и социални осигуровки; 7. Води, лов и речен риболов; 8. Режим на преса, асоциации, събрания и публични спектакли; 9. Земи за експроприация; 10. Социализация на природните богатства и предприятия; 11. Гражданска авиация и радиоразпръскване“. Женералитат трябва да организира всички служби, които държавното социално законодателство е установило или ще установи, както и е задължена да участва в евентуални инспекции на държавата. Решенията на Съда за конституционни гаранции са закон.

Според чл. 7: „Женералитат ще може да създава и поддържа образователни центрове във всички степени, които счете за подходящи“, както предвижда чл. 50 от Конституцията“. Автономните власти поемат грижата за музеи и библиотеки.

Текстът (чл. 8) посочва по категоричен начин какви ще продължават да бъдат правомощията на държавата: „всички служби за сигурност в Каталуня, без значение от техния характер, гранична полиция, имиграция, емиграция, чужденци и режим на екстрадиция и експулсиране. Полицейските служби остават в ръцете на Женералитат“. Според чл. 10 Женералитат има право на законодателство върху местния режим, а чл. 11 посочва по кои въпроси Женералитат има право на изключително законодателство: 1. Пътища, железници, канали, пристанища и други обществени дела в Каталуня, с изключение на разпореденото в чл. 15 от Конституцията; 2. Горски служби; 3. Вътрешно санитарно дело; 4. Благотворителност; 5. Търговски служби, според разпореденото в общия закон; 6. Кооперативи. Също така Женералитат има изключително право да законодателства в гражданска материя, с изключение на разпореденото в чл. 14, ал. 1 от Конституцията и да организира правосъдието във всички юрисдикции, с изключение на военни въпроси. Женералитат ще провежда конкурси за съдии. Касационният къд на Каталуня ще има собствена юрисдикция по граждански и административни въпроси, чието изключително законодателство и е възложено. Чл. 13 определя институциите на автономния регион: парламент, президент на Женералитат и изпълнителен съвет. Вътрешните закони на Ката-

луна ще уредят функционирането на тези органи. Парламентът, който ще изпълнява законодателни функции, ще бъде избран за срок от пет години, според директно, тайно, равно избирателно право. Предвижда се имунитет при гласуване и изразяване на позиция. Президентът на Женералитат възприема представителството на Каталуня, включително в нейните отношения с централната власт. Той се избира от Парламента и заедно със съветниците упражнява изпълнителната власт.

Членове 16 и 17 разглеждат финансирането на автономната власт и събирането на данъци, което е разписано изключително подробно.

Промените засягат три основни точки: образование (и език), финанси и законодателни способности. Окончателният текст определя Каталуня като автономен регион (този от 1931 г. като „автономна държава“), изчезва позоваването на суверенитета („властта в Каталуня се излъчва от народа“), налага съофициалност на езиците, отменяйки правото да се обръщат към държавните власти на каталунски език, намалява законодателните правомощия на Женералитат, ограничава тези в образованието (от изключителна компетенция се оставя възможността да се създават паралелни центрове), обществен ред и съдебен (поддържа юрисдикцията на Върховния съд за мнозинството въпроси). При толкова промени не е изненада, че Статутът генерира две противоположни реакции: задоволство, че е получена автономия, и разочарование, че тя е много по-малко от очакваното⁶². Със Статута каталунският политически живот влиза в автономната фаза с по-малко правомощия и по-ограничено финансиране⁶³.

Желанието за автономия на Каталуня се заражда още в края на XIX век, но Мадрид упорито се съпротивлява да преразгледа отношенията си с региона. Условието за промяна назряват, когато настъпва кризата на Монархията и разрастването на републиканската идея. Периодът 1930 – 1932 г. е изпълнен с конфликти и опити за разбирателство между Барселона и централната власт, а бързането и силовите действия на Каталуня създават напрежение. Цялостната реформена дейност на Републиката забавя процеса към автономия на Каталуня. Накрая тя получава самоуправление, но не в желаната степен. На пръв поглед конфликтът изглежда потушен, но едва две години по-късно той се разгаря отново с пълна сила.

⁶² De la Granja, J. L., Beramendi, J., Anguera, P. La España de los nacionalismos y autonomías..., p. 127.

⁶³ Casassas, Jordi. El catalanismo durante la Segunda Republica...

CONFLICTS AND UNDERSTANDING BETWEEN SPAIN AND CATALONIA IN THE PERIOD OF ESTABLISHMENT OF THE SECOND SPANISH REPUBLIC (1930 – 1932)

Assoc. Prof. Gergana Aleksieva, PhD

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Abstract: The study traces the process of establishing Catalan autonomy in the period 1930 – 1932. The Pact of San Sebastian (August 1930) created the conditions for Catalonia to obtain autonomy within the future Spanish Republic.

As early as April 14, 1931, with the proclamation of the Republic, the Catalan leaders acted forcefully and even declared independence. This is a significant reason for conflict between Madrid and Barcelona in the next year and a half periods of conflict and understanding follow. In September 1932 Catalonia gets autonomy; with this the conflict appears to have been quelled, but self-governance is far more limited than desired, and this will create new occasions for misunderstanding in the years to come.

Keywords: Catalonia; Francesc Masia; Statute of Autonomy of 1932; Generalitat; Niceto Alcalá-Zamora; Statute from Nuriá

доц. д-р Гергана Алексиева

Исторически факултет

Катедра: Нова и съвременна история

СУ „Св. Климент Охридски“

София, Бул. „Цар Освободител“ № 15

E-mail: gery_al@abv.bg